

☞ Das U-Boot

pri la u-modo

aŭtoro Juha Metsäkallas · publikigita 2020-10-31

Kirjoitin aiemmin neliosaiseksi paisuneen [artikkelisarjan](#), jossa vertailin suomen ja esperanton verbijärjestelmiä. Tuossa yhteydessä mainitsin lyhyesti esperanton modukset ja lupasin palata *u-* ja *us-modoihin* eli moduksiin toiste selventämään niiden käyttöä. Nyt minua on vaadittu lunastamaan tuo lupaus. Tämä on yritykseni *u-modon* osalta.

☞ Mitä modukset ovat?

Voidaan ajatella, että pääluokat, aikamuodot ja aspektit muodostavat esperantossa hierarkian. Esim. verbistä *legi* aktiivin preesenssin alkavan toiminnan muoto on *eklegas*. Toisaalta kaikki nuo mahtuvat yhteen modukseen nimeltä *reala modo*, joka vastaa suomen indikatiivia eli tositapaa. Se on sävyltään neutraalein ja kuvaa tekemisen todellisena.

Muita moduksiaahan ovat:

- *neŭtrala modo* : *legi*
- *u-modo*: *legu*
- *us-modo*: *legus*

Huomattavaa näissä kaikissa kolmessa muussa moduksessa on, että ne eivät osoita aikaa. *Neŭtrala modon* osalta tämä on helppo käsittää, eihän suomenkaan A-infinitiivi osoita aikaa¹. Mutta etteivätkö muka *u-* ja *us-modojen* verbit osoitaisi aikaa? Eivätkö ne ole imperatiivi, käskytapa, ja konditionaali, ehtotapa? No, eivät ole, vaan...

☞ U-modo

Esperanton *u-modo* on itse asiassa yhdistelmä imperatiivia ja volatiivia, *volativo*. Eri kielissä jälkimmäisestä käytetään nimitykstä konjunktiivi, subjunktiivi tai adjunktiivi, mutta kyseessä on sama asia. Koska kyseessä on yhdistelmä ja jotta termi ei sekottuisi muiden kielten termeihin, PMEG:ssä on päädytty termiin *u-modo*, mitä minäkin suosin.

PMEG:n [määritelmä](#) kuuluu:

U-formo montras, ke la ago aŭ stato ne estas reala, sed dezirata, volata, ordonata

aŭ celata.

U-modo osoittaa siis toimintaa, joka ei todellista vaan haluttua, toivottua tai käskettyä. Parhaiten tuon ymmärtää esimerkkien kautta eli mihin modusta käytetään.

☞☞ **Mihin u-modoa käytetään?**

☞☞ **1. muille osoitettuihin käskyihin**

Oletuksena käskyissä on toinen persoona, sinä tai te asiayhteydestä riippuen. Muut persoonat täytyy ilmoittaa persoonapronomia käyttäen.

- *Legu la libron!* : Lue/lukekaa kirjaa!
- *Li eklegu la libron!* : Hän alkakoon lukea kirjaa!
- *Ili legadu la libron!* : He lueskelkoot kirjaa!

Menneeseen aikaan viittava käsky eli suomen imperatiivin perfekti on harvinainen mutta toki mahdollinen tulkinta, jos asiayhteys paljastaa, että kyse on menneestä ajasta.

- *Legu la libron!* : Ole lukenut/olkaa lukeneet kirjaa.
- *Li eklegu la libron!* : Hän olkoon alkanut lukemaan kirjaa.
- *Ili legadu la libron!* : He olkoot lueskelleet kirjaa.

☞☞ **2. itselle osoitettuihin käskyihin**

Ensimmäiseen persoonaan kohdistuvat käskyt ymmärretään usein kehoituksiksi. Suomeksihan ei itseään edes voi käskeä suoraan, vaan on käytettävä erilaisia kiertoilmaisuja.

- *Mi legu la libron!* : Minun pitäisi/olisi pitänyt lukea kirjaa.
- *Mi eklegu la libron!* : Minun tarvitsee/olisi tarvinnut ryhtyä lukemaan kirjaa.
- *Ni legadu la libron!* : Meidän olisi/olisi ollut syytä lueskella kirjaa.

☞☞ **3. kehoitukseen, pyyntöihin**

Monet esperantistit kokevat pelkän *u-modon* liian töykeäksi ja haluavat liittää kehotukseensa tai pyyntöönsä jonkin ilmaisun pehmentämään käskyä. Näinhän tehdään esimerkiksi saksassa (*bitte*), englannissa (*please*) ja ranskassa (*s'il vous plait*). Miten esperantossa?

☞☞ **Zamenhofin tapaan**

Zamenhof itse käytti ilmaisua *volu*.

- *Bonan tagon, mi petas vin, volu sidiĝi* : Hyvää päivää! Pyydän teitä istuutumaan.

Sittemmin ilmaisu on lähes täysin jäänyt pois käytöstä.

☞☞ **Bonvolu**

Yleisin ja perinteisin kehotukseen liitettävä ilmaisu on *bonvolu* ja sitä seuraava infinitiivi.

- *Bonvolu sidi ĉi tie* : Olkaa hyvä ja istuutukaa tänne.

☺☺ **Bonvole**

PMEG:n mukaan viime aikoina on näkynyt ilmaisua *bonvole* yhdistettynä normaaliin u-verbiin.

- *Bonvole sidu ĉi tie* : Olkaa hyvä ja istuutukaa tänne.

Ilmaisu on täysin looginen, joten sitä on pidettävä rinnakkaismuotona perinteiselle *bonvolu-* ilmaisulle.

☺☺ **Muilla tavoin**

Saksan *bitte* ja englannin *please* pohjautuvat pyytämistä, vetoamista tarkoittaviin verbeihin, joten ne lienevät taustalla ilmaisussa *mi petas*. Vastaava on aivan uusinta suomeakin, jos kohta vielä erittäin harvinainen ilmaisu.

- *Sidiĝu, mi petas* : Istuutukaa, pyydän.

Tietenkin voi sanoa myös

- *Estu afablaj kaj sidiĝu* : Olkaa hyvä ja istuutukaa

☺☺ **4. ke-sivulauseissa**

Ke-sivulauseissa *u-modo* osoittaa tahtoa, tarkoitusta, mielipidettä tms. Yleensä edeltävä lause sisältääkin verbin *voli*, *deziri*, *peti* tai ilmaisun *estas necese*. Suomeksi nämä kääntyvät usein VA-partisiipin tai MA-infinitiivin avulla lauseenvastikkeiksi.

- *Mi volas, ke vi legu* : Haluan sinun lukevan.
- *Li petas, ke mi estu atenta* : Hän pyytää minua olemaan valpas/valppaana.
- *Estas necese, ke ni nun unu fojon por ĉiam faru finon al ĉi tiu stato* : On tarpeen, että teemme kerralla lopun tästä tilanteesta.

☺☺ **5. por ke -sivulauseissa**

Preposition *por* peruseritys on haluttu tarkoitus, minkä lisäksi sillä on kyllä muitakin käyttötapoja. Peruserityksen mukainen on kuitenkin sivulauseiden alussa käytettävä *por ke*, jota seuraa sivulauseessa u-verbi. Suomeksi nämä kääntyvät usein *jotta* + konditionaali - tai *jottei/ettei* + indikatiivi -sivulauseiksi, kun puhutaan nykyajasta tai tulevasta.

- *Mi ne metos la ganton, por ke li vidu, ke mi ricevis la ringon* : En laita hansikasta, jotta hän näkisi, että olen saanut sormuksen.
- *Prenu ankoraŭ du panojn, por ke vi ne bezonu malsati* : Ota ainakin kaksi leipää, jottei sinun tarvitse olla nälissäsi.

Por ke -sivulause voi myös viitata menneeseen tapahtumaan. Suomeksi asia voidaan kätevästi ilmaista ns. finaalisena lauseenvastikkeena avulla ainakin silloin, kun pää- ja sitä vastaavalla sivulauseella on sama tekijä.

- *Mi foriris al la kamparo, por ke mi ripozu* : Lähdin maalle levätäkseni.

Koska esperanton *por ke* -rakenne on nimenomaan sivulause, sillä voi olla eri tekijä kuin

päälauseella. Suomessa lauseenvastikkeen tekijä ilmoitetaan infinitiiviverbiin liitettävän persoonapäätteen avulla. Menneen ajan finaalisissa lauseenvastikkeissa tämäkin on mahdollista, mutta useimmiten jotta + indikatiivi tuntuu luontevammalta.

- *Kion la aliaj familianoj bezonis, por ke vi povu ripozi?* : Mitä muut perheenjäsenet tarvitsivat voidakseen levätä/jotta saatoit levätä?

Menneen ajan kielteisessä lauseessa jottei/ettei-sivulause on melkein ainoa vaihtoehto.

- *La civitanoj ne rajtis manifesti, por ke la diktatoro ne ekkoleru* : Kansalaiset eivät saaneet osoittaa mieltään, ettei diktaattori vaan olisi suuttunut.

6. muut prepositio + ke -sivulauseet

PMEG toteaa, että vain prepositiot *por*, *malgraŭ*, *anstataŭ*, *krom* ja *sen* ovat yleisesti hyväksytyjä *ke*-sivulauseiden alussa. Näillä muodostetaan seuraavanlaisia sivulauseita:

- *por ke* : jotta, että ks. yllä
- *malgraŭ ke* : siitä huolimatta/senkin uhalla että
- *anstataŭ ke* : sen sijaan/asemesta että
- *krom ke* : paitsi/sen lisäksi että
- *sen ke* : ilman että

PMEG jatkaa, että muutkin ovat teoriassa mahdollisia, esimerkiksi

- *La gepatroj argumentis, kontraŭ ke ili ekloĝu en la urbo* : Vanhemmat väittivät sitä vastaan, että he asettuivat kaupunkiin.

mutta nämä ovat niin vähän käytettyjä, ettei niitä välttämättä ymmärretä ja siksi vältettäviä.

Huomattavaa on, ettei kaikissa em. prepositio + *ke* -sivulauseissa voi käyttää *u-modoa*, koska sivulauseen pitäisi osoittaa haluttua, toivottua tai käskettyä toimintaa.

Kun mietin otsikkoa tälle artikkelille, mieleeni tuli heti elokuva *Das Boot*, koska kyseessä on tietenkin *U-Boot*.

1. Jos olen oikein ymmärtänyt, maailmassa on olemassa kieliä, joissa on eri aikamuodoissa olevia infinitiivejä.

La origina artikolo estas publikigita 2020-10-31 en la retejo **Finna babilejo** kun rubriko "Das U-Boot". Ĉi tiu PDF-versio estas aŭtomate kreita 2021-11-15. Vidu ankaŭ la aliajn afiŝojn de tipo artikoloj, [finnalingvaj](#).